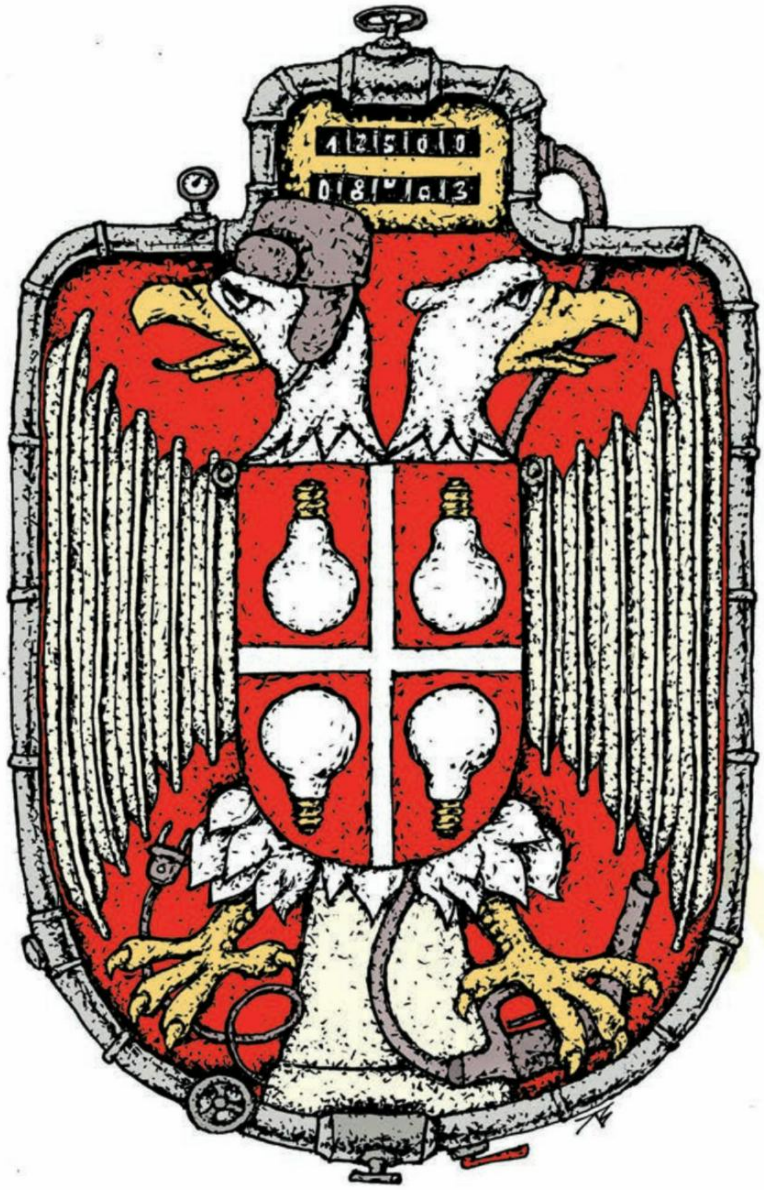
Datum: 12.01.2023
Medij: NIN
Rubrika: Bez naslova
Autori: Redakcija
Teme: SANU
Naslov: Profesionalizacija da, privatizacija ne

Napomena:
Površina: 1428
Tiraž: 91652

Strana: 37,38,39

ЈУГОСЛАВ ВЛАХОВИЋ

МОГУ ЛИ СЕ НАГОМИЛАНИ ПРОБЛЕМИ У ЕПС-у РЕШИТИ БЕЗ ПОМОЋИ СТРАНАЦА

Професионализација да, приватизација не

Превазилажење проблема подразумева значајна улагања, а то призива идеје о тихом препуштању енергетског суверенитета, уз тврдње да ЕПС не умемо водити без странаца. Србија располаже стручњацима који су спремни и способни да га успешно воде и да му врате некадашњи сјај. Потребно је само пустити их да раде без штетних утицаја ужих интересних група у земљи и иностранству

kliping centar Srbije
www.ninamedia.rs

Datum: 12.01.2023
Medij: NIN
Rubrika: Bez naslova
Autori: Redakcija
Teme: SANU
Napomena:
Površina: 1428
Tiraž: 91652
Naslov: Profesionalizacija da, privatizacija ne
Strana: 37,38,39

ЕКОНОМИЈА

Пише: Слободан Вукосавић

Обнављање Стручног савета Електропривреде Србије хвале је вредан корак на путу очувања енергетског суверенитета земље. Последњих месеци у решавање нагомиланих проблема укључена је домаћа струка, што је довело до видног побољшања у српским угљенокопима и електранама, значајно је смањен увоз, а све чешће се и извози. Прави је час да се сетимо да постоје домаћа струка и наука, чији би интегритет и квалификације требало користити пре посезања за страним експертима. Деценијама су одлуке о енергетици доношене под утицајем туђих агенди и препорука које су некритички прихватане и промовисане у догму, док је домаћа памет маргинализована и док су наши дугорочни интереси често гурани у други план. За доносиоце одлука, домаћи стручњаци су по правилу били нежељени саговорници који их спутавају, док су добронамерни савети често гледани кроз политичку лупу. У таквим условима, одлука да се 15. децембра 2022. обнови и прошири Стручни савет ЕПС-а представља чин личне храбрости иницијатора и њихове посвећености интересима друштва у целини.

Супротно скорашњим изјавама да „домаћа памет већ 60 година не успева да усмери развој српске енергетике“, ЕПС и даље окупља стручњаке који остварују врхунске резултате. Наши експерти имају врло значајну улогу у енергетским системима САД, директори су водећих истраживачких центара и аутори бројних научних радова и патената. Србија располаже стручњацима који су спремни и способни да успешно воде ЕПС и да му врате некадашњи сјај. Потребно је само пружити им шансу и пустити их да раде без уплива домаће политике и страних налогодаваца. Јер, ма како стручан био, ниједан директор не може успешно водити електропривреду уколико мора да испуњава дневнополитичке захтеве политичара који га постављају и смењују. Примере штетног утицаја политике на енергетски сектор дају европска искуства и актуелна енергетска криза, али и скорашњи догађаји у Србији. Ако се рад угљенокопа и акумулационих језера мења ради увећања приказане вредности БДП-а, цену плаћају ЕПС, животна средина и становништво. Због утицаја политике и сузбијања домаће струке током претходних десет година, пропуштене су прилике да се старе термоелектране у потпуности обнове или замене новим. Услед неодговарајуће и неблаговремене припреме угљенокопа, дошло је до значајног смањења производње у Колубарском басену. Проблеми су кулминирали прескупим увозом електричне енергије на који је утрошено више од милијарде евра, довољно за градњу електране која би тај увоз надоместила у потпуности. За санацију и повратак у редовно стање биће потребне године и велики новци. Корен већини проблема је постављање политички оданог, али неспособног и нешколованог кадра, уз постепено сузбијање искусних и професионалних стручњака од интегритета и престанак школовања стручног подмлатка какав се, због специфичности ЕПС, не може наћи на тржишту рада. Такво стање је предуго трајало, и зато обнављање и развој ЕПС-а мора започети кадровским исцељењем, што може потрајати дуже од решавања техничких проблема.

Један од проблема је и неодговарајући однос према приватним инвеститорима. У Србији је стварање повољних услова за градњу соларних и ветроелектрана донело корист инвеститорима и њиховим медијаторима, док су ЕПС и грађани Србије добили проблеме. У системима са великим уделом соларних и ветроелектрана, прикључење нових извора захтева градњу врло скупих и еколошки спорних складишта и примену системских мера које значајно увећавају трошкове интеграције. Градња ветроелектрана већином је препуштена приватним инвеститорима који уживају субвенције, повластице и убирају профит, док проблеми интеграције оптерећују електропривреду уз значајне техничке проблеме и велике трошкове. Становништво плаћа таксу на обновљиве изворе, која је осмоструко увећана за свега две године, док обновљиви извори у Србији имају повољнији статус него у Европи.

Препоруке надлежних тела ЕУ садрже снажне сугестије да се што пре заустави рад наших термоелектрана на угаљ. Недовољно је познато да је годишња емисија CO_2 по становнику САД и Канаде близу 14 тона, док у Србији износи 6,62 тоне, што је мање од емисија у Немачкој и Белгији. Премда је декарбонизација универзалан и неупитан циљ, наведене околности доводе у питање исправност сугерисаних корака енергетске транзиције. Термоелектране нису главни кривац за алармантно високе емисије суспендованих честица, где је удео њихових емисија мањи од 20 одсто. Заустављање рада термоелектрана и последично увећање цене топлотне и електричне енергије отежало би проблем грејања за многа домаћинства, што би могло довести до већег коришћења малих ложишта, до употребе неодговарајућег отпада за огрев и до значајног и опасног загађења. Развој електропривреде требало би планирати тако да се умање укупни негативни утицаји на животну средину и становништво, што укључује сузбијање малих ложишта и старих аутомобила, али и градњу модерних термоблокова са већим степеном корисног дејства, мањим утрошком угља и мањим емисијама. Модернизовани термоблокови могу обезбедити сигурност и доступност снабдевања током наредних пар деценија, све до прикључења нових, еколошки прихватљивих извора. Разумно планирање у енергетици омогућило би да се успешно суочимо са озбиљним еколошким изазовима. У време растуће потраге за све скупљим и све мање доступним минералима, неопходним за спровођење европске зелене агенде, на Србију се врши снажан притисак да прихвати умножавање традиционалних рудника који уништавају и трују читава подручја, станишта, земљу, воде и ваздух, остављајући за собом токсичне садржаје

Недавно је наговештено да ће можда и управљање јавним предузећима из енергетског сектора бити поверено страним стручњацима, које ће одабрати домаћи политичари, што може увећати утицај политике на питања о којима би требало да одлучује струка

kliping centar Srbije
www.ninamedia.rs

који ће вековима онемогућавати опоравак. Уместо препорука о затварању термоелектрана и отварању рудника, од Европе би требало преузети технологију нове немачке термоелектране на угаљ Дателн-4, као и ригорозне стандарде о заштити животне средине који штите Европу од отварања рудника какви се планирају и какви већ раде у Србији.

Набројане потешкоће су последица десетогодишњих систематизација и трансформација које су довеле ЕПС у незавидну ситуацију. За политичаре он више није Езопова гуска која носи златна јаја, јер се из њега више не може узимати, већ треба улагати. Власт се ограђује од приватизације ЕПС-а, али спроводи његову трансформацију у акционарско друштво. Бројна искуства других показују да приватизација електропривреде негативно утиче на енергетску безбедност и сигурност снабдевања, те да по правилу доводи до раста цена. С друге стране, пример Чешке показује да већинско државно власништво над електропривредом није препрека да се успостави професионално управљање предузећем, сузбије утицај политике и промовише одлучивање на бази струке.

Примарни циљ акционарског друштва је профит, што није у складу са интересима оснивача који су установили електропривредна предузећа ради сигурног и доступног снабдевања. Третирање електричне енергије као робе скопчано је са низом потешкоћа које још увек нису разрешене. Управљање електропривредом је поготову проблематично у малим земљама са неразвијеним институцијама, недовршеном демократијом и ендемском корупцијом. Предузећа у власништву државе су на мети ужих интересних група чији се интереси не подударају са интересима друштва. С друге стране, приватна иницијатива проналази начине да максимизира своју корист у свим јавно-приватним подухватима и приватизацијама, задржавајући профит за себе и препуштајући одговорност, проблеме и кривицу другима. У условима конкуренције, инвеститори су упућени да ближе проуче утицајне интересне групе и доносиоце одлука у земљама у којима послују, и да сагледају њихове циљеве и међусобне односе. Они проналазе начин опхођења са представницима извршне и законодавне власти, медијима и регулаторним телима који им омогућује успешно пословање и значајан профит. Принуђени беспоштедном тржишном утакмицом, инвеститори немају простора да брину о интересима грађана Србије нити о нашој животној средини, они не стижу да сагледају наше потребе већ нуде оно што је на продају, не долазе да дају, већ да узму, и не могу обећати да неће преко ноћи отићи и за собом оставити проблеме. Србији недостају инструменти за ангажовање и усмеравање приватне иницијативе ка решавању друштвених изазова, што успорава привредни раст и ствара брojне ризике.

14

милијарди евра

је процена вредности ЕПС из 2012, а Надзорни одбор 2022. предлаже трансформацију у акционарско друштво, уз процену основног капитала од 3,1 милијарду евра

Трансформација ЕПС у акционарско друштво не мора водити у приватизацију, али последице могу бити једнако лоше или горе. Уколико држава задржи угљенокопе и термоелектране и препусти стратешком партнеру хидроелектране, обновљиве изворе и нуклеарне електране, држава ће сносити највећи део одговорности за снабдевање, увећање цена и плаћање такси за емисије CO_2. С друге стране, стратешки партнер би уживао подстицаје за градњу обновљивих извора, субвенције и повластице, преузимајући све већу контролу над српском енергетиком.

Трансформација ЕПС-а у акционарско друштво ствара услове за наредне кораке, отвара се пут утицају крупног капитала и сужава простор за остваривање интереса становништва, индустрије и потрошача. У недовршеним друштвима где су јавне функције плен, трансформација јавних предузећа у акционарска друштва и јавно-приватне иницијативе по правилу имају негативан утицај на интересе грађана, док су позитивни ефекти ограничени на приватне партнере и њихове локалне сараднике. Трансформацију електропривреде охрабрује и Међународни монетарни фонд, организација са неспорним декларисаним циљевима, али са проблематичном праксом која се огледа у тешким последицама у многим земљама које су прихватале сугестије Фонда. Артикулишући интересе оснивача и крупног капитала, ММФ настоји да утиче на законодавну и извршну власт земље-домаћина са циљем да олакша приступ локалном тржишту и створи услове за експлоатацију ресурса и радне снаге под што повољнијим условима, често насупрот интересима локалног становништва.

Нарочиту позорност стварају неуобичајене процене о вредности ЕПС-а. Док су утемељене процене из 2012. достизале 14 милијарди евра, доцније је навођен вишеструко мањи износ. Током 2022, обећања да ЕПС неће бити приватизован праћена су трансформацијом јавног предузећа у акционарско друштво. Јавност је обавештена о предлогу Надзорног одбора ЕПС-а да се изврши трансформација у акционарско друштво и усвоји одговарајући статут. Процена основног капитала од 365 милијарди динара незнатно премашује три милијарде евра и знатно је мања од претходних. До разлика у процени може доћи због ненамерних пропуста, погрешне интерпретације и издвајања Дистрибуције, али поменуто лицитирање свакако није у интересу грађана.

ЕПС-у је од трансформације потребнија професионализација. Формирање Стручног савета је корак у добром правцу, али је још важније препустити управљање ЕПС-ом врхунским домаћим професионалцима и спречити непримерен непосредни утицај политике, као и сваки посредан утицај преко одабраних заступника. У јесен 2022. наговештено је да ће планирање развоја, надзор, а можда и управљање кључним јавним предузећима из енергетског сектора бити поверени страним стручњацима које ће одабрати домаћи политичари. Наставак утицаја политике на стручна питања енергетике није добра вест, као ни околност да је експертиза поменутих норвешких компанија удаљена од специфичних проблема наше електропривреде. Уколико би руководство ЕПС-а имало пуну слободу деловања, без непримереног утицаја политике нити ужих интересних група у земљи и иностранству, ЕПС би могао обезбедити сигурно снабдевање и остварити приходе довољне за инвестирање у сопствени развој.

Аутор је председник Академијског одбора САНУ за енергетику и редовни професор ЕТФ-а

kliping centar Srbije
www.ninamedia.rs